

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОВА ТА ПОЛІТИЧНА ДУМКА ЗА І. ЛИСЯКОМ-РУДНИЦЬКИМ

Л. С. ПРОТОСАВІЦЬКА, кандидат історичних наук
*Національний університет біоресурсів і природокористування
України*

E-mail: protosavitska@gmail.com

Анотація. У статті викладено погляди І. Лисяка-Рудницького, з'ясовано особливості формування української нації. Досліджено чотири напрями української політичної та правової думки: демократично-народницький, консервативний, комуністичний та інтегрально-націоналістичний.

Ключові слова: народ, нація, консерватизм, народництво, комунізм, інтегральний націоналізм.

Актуальність теми обумовлена потребою вивчення процесу українського націо- та державотворення за І. Лисяком-Рудницьким через дослідження процесу формування української нації у системі загальноєвропейських національних рухів.

Мета дослідження полягає в аналізі на основі залучених джерел та літератури політико-правових поглядів І. Лисяка-Рудницького, визначенні особливостей української правової та політичної думки.

Виклад основного матеріалу. І. Лисяк-Рудницький був автором близько 200 наукових праць з новітньої історії України, формування модерної української нації та української політичної думки XIX–XX ст. [1–9].

У своїх працях І. Лисяк-Рудницький доводить, що національний характер формується історично [7, с. 1]. На його думку, Україна перебуває між Сходом і Заходом. Україна «західна» остільки, постільки вона являє собою органічну складову частину європейської спільноти народів. Європа – це сім'я народів, що поділяють спільну культурну і суспільну спадщину [7, с. 2]. Європейський характер України визначається завдяки впливам і контактам з іншими європейськими країнами.

Водночас «Схід» євроазіатських номадів мав на формування українського національного характеру подвійний вплив: євразійська кочова стихія діяла на український народ ззовні; грецька (візантійська) релігійна й культурна традиція – з середини, формуючи духовність українського суспільства [7, с. 6].

У Київській державі, на думку вченого, поєднано східну, грецько-візантійську релігійну й культурну традицію з переважно західною

суспільною і політичною структурою. Державна і церковна влада були в ті часи не злиті, а розділені, кожна з них була автономна у своїй сфері [7, с. 8]. Свободолюбний, європейський за своєю суттю, дух притаманний українським державним організаціям пізніших епох. Так, Галицько-Волинська держава XIII–XIV ст. виразно еволюціонувала до феодального устрою. Для Литово-Руської держави XIV–XVI ст. характерний дозрілий феодалізм з феодальним парламентаризмом. Козацька держава XVII–XVIII ст. мала становий устрій.

Завершуючи дану думку, І. Лисяк-Рудницький припустив, що коли б встояла відроджена в 1917 р. самостійна українська держава, вона б долучилася до західних конституційних форм [7, с. 8]. Наголошував на тому, що українська громадськість у своїй більшості бажала демократичної республіки з соціалістичним забарвленням, а консервативна меншість схилилася до конституційної монархії [7, с. 8].

У статті «Формування українського народу і нації» [8] І. Лисяк-Рудницький розмірковував над поняттями «народ» та «національність». Вважав, що під «народом» слід розуміти одиницю етнічну, а під «нацією» – одиницю політичну [10]. Для народу притаманні такі об'єктивні ознаки, як походження, мова, побут. Народи постали і жили упродовж довгих століть, інколи тисячоліть. Приналежність до народу зумовлена не тільки народженням, а й вихованням.

Вчений наполягав на тому, що кожен народ може і мусить стати нацією [8, с. 14]. Народ є суспільним явищем, незрівнянно старшим і тривалішим, ніж нація.

Існування нації спирається на свідому волю її членів. Суттю нації є воля творити політичний суверенний колектив – державу. Мислитель зазначав: якщо людина не хоче виконувати обов'язків, якщо саботує закони, якщо вона не почуває себе співвідповідальною за долю колективу – тоді вона ділом засвідчує, що не дорожить своєю приналежністю до нації [8, с. 12]. Нація – це колектив людей, що хочуть бути державою [11].

І. Лисяк-Рудницький зазначав, що в західних мовах (французькій, англійській) слово «нація» вживається як синонім держави. Однак не всі держави заслуговують на назву нації. Вчений припускає, що більшість держав не були націями. Так, різні азіатські завойовницькі імперії – це не нації.

Дослідник вказує, що існують також і «бездержавні нації». Так, при дослідженні поняття «нація» І. Лисяк-Рудницький зазначає, що нації можуть складатися з кількох народів, як і народи, що розпадаються на кілька націй [8, с. 12]. Кожна нація має унікальну «субстанцію» (характер, сутність чи якість). Вчений наполягає на тому, що нації слід порівнювати одна з одною [2, с. 32–33].

Щоб нація вмерла, як розмірковує І. Лисяк-Рудницький, зовсім не треба фізичної загибелі того етнічного масиву, який творить її продовження. Вистачає, щоб у колективі згасла воля бути окремим

політичним суб'єктом. Добровільна капітуляція провідної верстви, прийняття нею якоїсь нової, чужої національно-державної ідеології свідчить про «самогубство нації» [8, с. 15].

На основі цього вчений робить висновок, що нація є суспільним утворенням куди слабкішим, ніж народ. Проте нація компенсує це великими досягненнями у сфері політики (держави) та культури. Нація – вищий щабель такого суспільного витвору, як народ [8, с. 16].

Початок формування української нації, на думку І. Лисяка-Рудницького, слід шукати після розпаду Київської Русі, після витворення українського народного колективу. Держави Володимира і Ярослава не були ані «українська», ані «російська» – це була спільна східноєвропейська держава доби патримоніальної монархії, так само як і держава Карла Великого не була ані «німецькою», ані «французькою» [8, с. 26]. Нація вперше на наших теренах, як стверджує вчений, викристалізувалася в Галицько-Волинському Королівстві та Великому князівстві Литовському. Вона «загибає» після Люблінської унії. Вдруге нація «загибає» після ліквідації решток автономних установ козацької України. Вчений доводить, що в другій половині XIX ст. Україна була знову лише «етнографічною масою» [8, с. 18].

Розмірковуючи над тим, що всі нації слід поділити на історичні та неісторичні нації, І. Лисяк-Рудницький вказує на те, що, наприклад, М. Драгоманов виділяє «аристократичні» та «плебейські» нації; І. Кант поділяє народи Австро-Угорщини на дві категорії: «національні групи з самостійною національною історією» і «національні групи без самостійної національної історії». До першої І. Кант зараховував німців, угорців, чехів, поляків, хорватів, італійців; до другої – словаків, сербів, словенців, румунів і русинів (українців); інший вчений, Гю Сітон-Вотсон, як зазначає І. Лисяк-Рудницький, розрізняв «старі сталі нації Європи» та «нові нації», до числа яких Гю Сітон-Вотсон відносив і українців [2, с. 32–33].

У результаті дослідження поняття «нація» І. Лисяк-Рудницький доходить висновку, що вирішальним фактором в існуванні історичних націй було збереження, незважаючи на втрату незалежності, репрезентативної провідної верстви як носія політичної свідомості та «високої» культури. Що ж стосується неісторичних націй, то вони втратили, або ніколи і не мали репрезентативного класу і були зведені до безмовної народної маси, з невисокою національною свідомістю і культурою переважно народного характеру [2, с. 33]. Таким чином, Україну слід віднести до неісторичних націй Середньо-Східної Європи [12, с. 73; 8, с. 21].

Вчений називає змагання до опанування берегів Чорного моря елементом, який зв'язує між собою окремі епохи формування української нації. І. Лисяк-Рудницький відслідковує ці змагання і в Київській Русі, і в Галицько-Волинській державі, і у Великому Князівстві Литовському, і в Гетьманщині, і в новітній УНР [8, с. 23]. Він доводить, що в 1917 р. не вдалося закріпити держави, проте Україна вийшла з революції як політична

нація. Поразка української революції внутрішньо переродила суспільство України, вона створила Україну як модерну політичну націю [12, с. 50, 121]. Навіть більшовики були змушені визнати існування української нації, на противагу старій царській Росії, і створили УРСР [8, с. 25].

Отже, нація за І. Лисяком-Рудницьким – це спільнота з виразною свідомістю і волею, а не просто сукупність індивідів, яким випало мати спільну мову і певні етнічні риси [2, с. 37]. У минулі віки, коли носієм національної самосвідомості була певна репрезентативна верства, зникнення цієї верстви – внаслідок фізичного винищення або через втрату внутрішньої енергії, означало смерть нації [2, с. 37]. Формування української нації завершилося в 1917–1920 рр., упродовж наступних чотирьох десятиліть відбувалася боротьба нації за збереження свого існування. Ця боротьба спрямовувалася як проти радянської Росії, так і проти Польщі, а в роки Другої світової війни – проти нацистської Німеччини [6, с. 149].

Розглядаючи українську політичну думку, І. Лисяк-Рудницький виділяє чотири напрями: демократично-народницький, консервативний, комуністичний та інтегрально-націоналістичний. Наголошує, що перші два неподільно панували до першої світової, а два останні виникли після революції [4, с. 66].

Народницькі риси І. Лисяк-Рудницький бачить і у Товаристві об'єднаних слов'ян, і в Кирило-Мефодіївському братстві [4, с. 66]. Він підкреслював, що програма Кирило-Мефодіївського братства являла собою синтез романтичного націоналізму з радикальними суспільно-політичними ідеями декабристського руху і була сповнена духом християнської віри. Вчений вказує, що Кирило-Мефодіївці основою національного відродження країни вважали визволення селянських мас, а їхньою метою була незалежна українська республіка у федерації слов'янських народів і новий суспільний устрій, який базувався на християнських засадах свободи, справедливості й рівності [2, с. 68].

Вченим, який розвинув ідею федералізму, на думку І. Лисяка-Рудницького, був М. Драгоманов. Дослідженню творчості та поглядів М. Драгоманова І. Лисяк-Рудницький присвятив низку праць [3; 9].

М. Драгоманова І. Лисяк-Рудницький зараховує до соціалістів немарксистського напрямку, який висував пропозиції щодо конституційної реорганізації Росії на засадах федералізму з твердими гарантіями особистих громадянських прав та самоврядування для регіонів і національностей. Драгоманов сподівався забезпечити національні інтереси України шляхом федералізації двох держав – Росії й Австро-Угорщини [4, с. 69; 9].

Досліджуючи напрями української політичної думки, І. Лисяк-Рудницький викриває деякі способи фальсифікації, до яких вдалися радянські дослідники. Зокрема, він різко критикував намагання охарактеризувати І. Франка як «революційного демократа». Він зауважував, що І. Франко дотримувався «еволюційних політичних методів» і не був прихильником насильницьких революцій; він був одним

із засновників радикальної партії, поступово відійшовши від федералістської концепції свого вчителя М. Драгоманова, став одним із перших речників ідеї повністю незалежної української демократичної держави.

Кульмінації демократично-народницька течія, на думку І. Лисяка-Рудницького, досягла у 1917 році. Революційний парламент України, Центральна Рада, був прямим спадкоємцем тієї лінії розвитку, яку започаткувало Кирило-Мефодіївське братство, а розвинув і обґрунтував М. Драгоманов. Першими своїми універсалами Центральна Рада стояла на позиціях автономії та федералізації з Російською державою [4, с. 70].

Стосовно другого напряму української політичної думки – консерватизму, першим виявом новітнього консерватизму, на думку І. Лисяка-Рудницького, була «Історія Русів», яка відображала спосіб мислення значної частини лівобережного дворянства – нащадків козацької старшини. Вчений зазначає, що мрії про відновлення автономної козацької держави зберігалися в цих колах десь до середини XIX століття [4, с. 70]. І. Лисяк-Рудницький вбачав спробу відродити історико-юридичну програму «Історії Русів» в творчості М. Міхновського. У брошурі «Самостійна Україна» М. Міхновський закликав співвітчизників розпочати боротьбу за відновлення «Переяславської конституції» [4, с. 71].

Найвищим виявом консервативного напряму, за І. Лисяком-Рудницьким, був уряд П. Скоропадського в 1918 році. Після падіння російської монархії консервативні елементи в Україні звільнилися від своїх вірнопідданчих обов'язків щодо династії Романових і тепер могли спрямувати свою лояльність на українську державу, яка заявила, що відроджує традиційний козацький устрій XVII–XVIII ст. [4, с. 72]

Прихильником консерватизму часів П. Скоропадського був В. Липинський, який дав поштовх для виникнення цілої української консервативної школи. [5, с. 129]. В. Липинський запропонував нову інтерпретацію української історії і трактував революцію Хмельницького як процес, метою якого було створити українську козацьку державу [13; 14]. Він обстоював незмінність функцій еліти в кожному організованому суспільстві, тим більше, в кожній державі, а також вірив, що здоровий соціальний розвиток потребує рівноваги між силами змін і стабільності, свободи і влади. І. Лисяк-Рудницький вказує, що В. Липинський бачив майбутню незалежну Україну як конституційну монархію з диференційованою класовою структурою на чолі з верствою заможних хліборобів [12, с. 153; 1; 4, с. 73].

Досліджуючи третій напрям української політичної думки – комунізм, І. Лисяк-Рудницький стверджував, що український комунізм не мав дореволюційного коріння, між українським та російським комунізмом існувала принципова відмінність. У Росії більшовики були законними спадкоємцями революційних традицій своєї нації, вони захопили й утримали владу своїми власними силами. А в Україні комунізм було встановлено за «братньої допомоги» російської Червоної армії [4, с. 74].

Проте, зауважує І. Лисяк-Рудницький, українським комуністам випало боронити національні та державні інтереси своєї батьківщини. Розвиток Радянської України зіткнувся з московським централізмом. Порушення державних і національно-культурних прав УРСР – прав, національно гарантованих партійною програмою і радянським законом, – викликали реакцію деяких українських комуністів. Це свідчить про те, що комунізм став українською політичною течією [4, с. 75]. Основна праця українського націонал-комунізму – трактат С. Мазляха та В. Шахрая «До хвилі. Що діється на Україні і з Україною». Ця праця містила гостру критику двозначної політики більшовиків стосовно України і завершувалася програмою побудови незалежної української радянської республіки, що вступає в союз з радянською Росією та іншими соціалістичними державами на засадах справжньої рівності [4, с. 75]. І. Лисяк-Рудницький зазначає, що сталінський терор, штучний голод 1933 р., відновлення курсу на русифікацію в Українській РСР завдали нищівного удару українському комунізмові.

Четвертий напрям української політичної думки – інтегральний націоналізм. Націоналістична течія, на думку вченого, зародилася у 1920-х рр. як реакція на поразку змагань за самостійність України. Націоналісти закликали плекати «новий дух» безкомпромісної войовничості та рішучого утвердження примату національних інтересів [4, с. 77].

Публіцистом, який мав вирішальний вплив на формування ідеології українського інтегрального націоналізму, на думку І. Лисяка-Рудницького, був Д. Донцов. Він був сповнений відризи як до держави Росії, так і до російського народу і його культури [4, с. 77].

Національними ідеями були пронизані також програмні документи ОУН. І. Лисяк-Рудницький вказує, що ОУН ставило собі за мету здобуття національної незалежності революційними засобами. Він зауважує, що націоналісти бачили майбутню незалежну Україну як диктаторську однопартійну державу. Доводить, що було декілька причин, чому інтегральний націоналізм відкидав демократію: саме демократія відповідальна за падіння української держави у 1917–1921 рр.; обурення політикою західних демократичних держав, що відмовлялися визнати і підтримати українську націю; прагнення наслідувати успіх російських більшовиків і диктаторського режиму Ю. Пілсудського в Польщі.

І. Лисяк-Рудницький стверджував, що хоча український інтегральний націоналізм виріс на місцевому ґрунті, він брав собі за зразок тогочасні фашистські рухи й режими на Заході. Згідно з доктриною націоналістів, революційна боротьба мала вестися проти всіх «окупантів» [4, с. 79]. Водночас роки Другої світової війни стали періодом і найбільшого піднесення, і кризи інтегрального націоналізму. Бойові операції УПА одночасно проти фашистської Німеччини і радянської Росії були переконливим свідченням прагнення українського народу до національної незалежності, яку відстоювали за найбільш несприятливих умов [4, с. 81].

Висновки. Підбиваючи підсумки, можемо сказати, що І. Лисяк-

Рудницький у своїх наукових пошуках звертає увагу на розмежування понять «держава» і «нація», вважаючи останнє поняттям децю глибшим – не всі держави заслуговують назву нації. Він зазначає, що нації можуть складатися з кількох народів, як і народи, які розпадаються на кілька націй. Нації за І. Лисяком-Рудницьким, поділяються на «історичні» та «неісторичні», до останніх він зараховує українську. Крім того, вчений при дослідженні української політичної і правової думки виділяє чотири напрями, які впливали на розвиток історичних подій в Україні в ХІХ–ХХ ст. ст.: демократично-народницький, консервативний, комуністичний та інтегрально-націоналістичний.

Список літератури

1. Лисяк-Рудницький І. Вячеслав Липинський / І. Лисяк-Рудницький // Сучасність. – 1961. – № 6.
2. Лисяк-Рудницький І. Зауваги до проблеми «історичних» та «неісторичних» націй / І. Лисяк-Рудницький : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.convdocs.org/docs/index-52953.html?page=4>.
3. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. / І. Лисяк-Рудницький ; пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицак, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєєвої. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – 554 с.
4. Лисяк-Рудницький І. Напрями української політичної думки / І. Лисяк-Рудницький : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Napriamy_ukrainskoi_politychnoi_dumky/.
5. Лисяк-Рудницький І. Консерватизм. Історичні есе : у 2 т. / І. Лисяк-Рудницький ; пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицак, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєєвої. – К. : Основи, 1994. – Т. 2. – 573 с.
6. Лисяк-Рудницький І. Роль України в новітній історії / І. Лисяк-Рудницький : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uahistory.info/2012/02/02/_lisjakrudnickij_rolja_ukrani_v_novtnij_stor.html.
7. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом / І. Лисяк-Рудницький : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uahistory.info/2012/02/02/_lisjakrudnickij_ukrana_mzh_skhodom_zakhodom.html.
8. Лисяк-Рудницький І. Формування українського народу й нації / І. Лисяк-Рудницький : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.goodreads.com/book/show/17879508>.
9. Лисяк-Рудницький І. Mykhailo Drahomanov and the Problem of Ukrainian-Jewish Relations (англ.) / І. Лисяк-Рудницький : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Mykhailo_Drahomanov_and_the_Problem_of_Ukrainian-Jewish_Relations_anhl/.
10. Бондар С. В. Зародження української «модерної» нації в контексті історіософських студій І. Лисяка-Рудницького / С. В. Бондар // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури, – 2004. – № 44.

11. Караульна О. М. Теоретичні концепції націогенезу у Лисяка-Рудницького в контексті специфіки розвитку України / О. М. Караульна // Науковий Вісник МНУ Імені В. О. Сухомлинського. – Вип. 3.38 (110) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/115.pdf>.

12. Грицак Я. Іван Лисяк-Рудницький та його праці з нової укр. історії / Я. Грицак // Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України. – Львів, 1991 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Grycak.pdf>.

13. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В. Липинський ; ред. Я. Пеленський. – К. : Київ-Філадельфія, 1995. – 470 с.

14. Грицак Я. Іван Лисяк-Рудницький (нарис інтелектуальної біографії) / Я. Грицак // Сучасність. – 1994. – № 11.

References

1. Lysyak-Rudnytskyi, I. (1961). Vyacheslav Lypynskyi [Vyacheslav Lipinski]. Suchasnist, 6.

2. Lysyak-Rudnytskyi, I. Zauvagy do problemy «istorychnykh» ta «neistorychnykh» natsii [Remarks to the problem of «historical» and «unhistorical» nations]. Available at: <http://ua.convdocs.org/docs/index-52953.html?page>.

3. Lysyak-Rudnytskyi, I. (1994). Istorychni ese [Historical essays]. Kyiv: Osnovy, 554.

4. Lysyak-Rudnytskyi, I. Napriamy ukrainskoi politychnoi dumky [Fields of Ukrainian political thought]. Available at: http://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Napriamy_ukrainskoi_politychnoi_dumky/.

5. Lysyak-Rudnytskyi, I. (1994). Konservatyzm. Istorychni ese [Conservatism. Historical essays]. Kyiv: Osnovy, 573.

6. Lysyak-Rudnytskyi, I. Rol Ukrainy v novitnii istorii [The role of Ukraine in recent history]. Available at: http://uahistory.info/2012/02/02/_lisjakrudnickijj_rolja_ukrani_v_novtnijj_stor.html.

7. Lysyak-Rudnytskyi, I. Ukraina mizh Shodom s Zahodom [Ukraine between East and West]. Available at: http://uahistory.info/2012/02/02/_lisjakrudnickijj_ukrana_mzh_skhodom__zakhodom.html.

8. Lysyak-Rudnytskyi, I. Formuvannia ukrainskoho narodu i natsii [Forming Ukrainian people and nation]. Available at: <http://www.goodreads.com/book/show/17879508>.

9. Lysyak-Rudnytskyi, I. Mykhailo Drahomanov and the Problem of Ukrainian-Jewish Relations. Available at: http://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Mykhailo_Drahomanov_and_the_Problem_of_Ukrainian-Jewish_Relations_anhl/.

10. Bondar, S. V. (2004). Zarodzhennia ukrainskoi «modernoï» natsii v konteksti istoriosofskykh studii [Ukrainian origin «modern» nation in the context of historiosophical studios of I. Lysyak-Rudnytsky]. Multyversum, Filosofskyi almanakh, 44.

11. Karaulna, O. M. Teoretychni kontseptsiiinatsiohenezu u Lysyaka-Rudnytskoho v konteksti spetsyfyky rozvytku Ukrainy [Theoretical concept of nation-building of Lysyak-Rudnytsky in the context of the specifics of Ukraine]. Available at: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/115.pdf>.

12. Hrytcak, Ya. (1991). Ivan Lysyak-Rudnytskyi ta yoho pratsi z novoi ukrainskoi istorii [Ivan Lysyak-Rudnytsky and his work with the new Ukrainian history]. Available at: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Grycak.pdf>.

13. Lypynskyi, V. (1995). [Letters to fellow farmers. On the idea and organization of Ukrainian monarchism]. Kyiv: Kyiv-Filadelfiia, 470.

14. Hrytcak, Ya. (1994). Ivan Lysyak-Rudnytsky (narys intelektualnoi biohrafii) [Ivan Lysyak-Rudnytsky (essay of intellectual biography)]. Suchasnist, 11.

УКРАИНСКАЯ ПРАВОВАЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ ПО И. ЛЫСЯКУ-РУДНИЦКОМУ Л. С. Протосавицкая

Аннотация. В статье изложены взгляды И. Лысяка-Рудницкого, определены особенности формирования украинской нации. Исследованы четыре направления украинской политической и правовой мысли: демократически-народническое, консервативное, коммунистическое и интегрально-националистическое.

Ключевые слова: народ, нация, консерватизм, народничество, коммунизм, интегральный национализм.

UKRAINIAN LEGAL AND POLITICAL THOUGHT BY I. LYSYAK-RUDNYTSKY L. S. Protosavitska

Abstract. The article presents the views of I. Lysyaka-Rudnickogo defined features of the formation of the Ukrainian nation. Are investigated four areas of the Ukrainian political and legal thought: the democratic-populist, conservative, of the Communist and integral-nationalist.

Keywords: the people, the nation, conservatism, populism, communism, integral-nationalism.